

A RITMUS.

ERRŐL a zengzetes görög szóról a poétikában azt tanultuk, hogy hosszú és rövid szótagok szabályos váltakozását jelenti; a zeneelmélet hosszú és rövid ütenyrészek rendjének a megjelölésére használja és ezzel hosszú időre egyértelmű jelentéssel volt ellátva ez a szó. Azonban egy idő óta az építészeti formák ritmusáról is beszélnek, vagy egy kép vagy szobor vonalainak ritmusáról. Ritmust emlegetnek, ha egy regény vagy dráma cselekménye fejlődésének a menetében megnyilatkozó rendről van szó, sőt ritmusa van egy dallamnak is — a magas és mély hangok viszonya — mely pedig nemrég még mint a ritmus ellenpárja szerepelt a zene elemei közt. Míg tehát e régi szóhasználat a ritmust csak az úgynevezett időbeli művészetek közt találta meg, addig az új felfogás ritmust lát térben elhelyezkedő mozzanatok viszonyában is és nemcsak a művészi kifejezés külső formáján, mint a vers ritmusa, a jambus vagy trochaeus, hanem benső formájában is, mint a mese tovfolyásában, az események viszonyában. De nemcsak a művészetekben alkalmazzuk ezt a kifejezést. Az élet jelenségeire éppen úgy, mint egy-egy élő ember személyiségében vagy életében, abban a módban, amellyel az életet éli, mutatkozó sajátos elevenségre vagy lanyhaságra, kedélyállapotok váltakozására, egyénisége mozzanatainak viszonyára. Általában mindenütt, ahol mozzanatok viszonyáról van szó, ritmusról szokás beszélni. S mindegy, dinamikus vagy statikus viszony. A statikában is beszélünk már benső dinamikáról. Nincs állandó státusa semminek. Mindenben úr a mozgás. *Panta rhei. Ritmus . . .*: korunk egyik jelszava.

És a ritmus fogalmának ilyen kiterjesztése valóban jogosultnak látszik. Mindezekben az esetekben van valami közös: a mozzanatok hullámozása. Ez a hullámozás az, ami a ritmus lényegét teszi. A nyulánk és tömör formák, az egyenes és görbe vonalak, a dallam fellendüléseinek és alászállásainak rendje, az érzelmi élet hangulatváltozásaiból fakadó mozgalmasság, a személyiség strukturájának elemei közt fentálló feszültség, az események rohanásának és nyugalmának egymásutánja: mind hullámként zajlik az időben és a térben, avagy a gondolatban s «a szív kamráiban». A hosszú és rövid hangok váltakozása csak egy esete ennek az általános jelenségnek, a létezés eme formájának, valami kétfajtaság váltakozásának, egymásutáni vissza-visszatérésüknek, a mozgás hullámozásának.

Napjaink egyik nagy kutatója írja valahol, hogy mivel az égitestek periódikus mozgást végeznek, ezért rajtuk és a világmindenségben minden életen a periódicitás az úr, az általános szabály, minden életjelenségben az fedezhető fel. Egy másik gondolkodó pedig úgy véli, hogy az energia kiegyenlítődése és az új szétbomlás következtében fellépő új mozgás: ez az élet lényege, szabálya, *ritmusa*. Élet és halál váltakozása: ez a kozmosz elevensége.

Mindkét mélységes gondolat a dolog egy-egy oldalára mutat rá. Állandó vissza-visszatérés, valaminek a támadása és elhanyaglása, két mozzanat váltakozása: ez az élet lényege, formája. Szándékosan írtam azt, hogy mozzanat

és nem elem. Mert valójában egyetlen elemnek a két mozzanatról van szó: a mozgás hullámszerűségről, az élet mozgásáról. Ennek az életmozgásnak a formájáról, mert ez a periódikus, a hullámszerűség. Mindenütt, ahol élet van — és hol nincsen élet? mi az, ami az életen kívül *van*? — mindenütt ez a hullámszerűség zajlik elénk a jelenségek mélységeinek az alján. Az anyag és szellem világában, a természet és kultúra mezején, a kémiában és lélektanban, a fizikában és történelemben ennek a törvénynek az eseteivel találkozunk minden nyomon.

Ez az élet rejtélye és törvénye, mondja az egyik idézett gondolkodó. Igen, nemcsak törvénye, de rejtélye is. Ugyan mit mondhatunk róla? Minden, amit mondhatunk, pusztán leírás és ennek a törvénynek a felfedezése a jelenségekben. Hogy ő maga mi, hogy neki, mint jelenségnek mi a lényege, vagy hogy éppen mi az eredete, arról aligha fogunk valamit is kideríteni. A legtöbb, amit tudhatunk, annyi, hogy mozgás nincs mozzanatok egymásutánja nélkül, mert a mozgás éppen mozzanatok egymásutánja — ez pedig még csak nem is magyarázat — s hogy az élet mozgás, elevenség, tehát mozzanatok egymásutánja, hullámszerűség. De mi az, ami mozog, vagy honnan a mozzanatok egymásutánja? Ez: az élet maga. Ennél többet emberi bölcsesség aligha fog valaha megismerni.

Ez minden, amit tudhatunk. És nem szabad telhetetlennek lennünk. Igaz, emberi természet — azért ember! — hogy nincs olyan végsőnek látszó felelet, melyre még egy kérdést ne tudna feltenni. És azután még újra egyet... De ez a mi végső tudásunk ebben a kérdésben felette megnyugtató és mélységes bizalommal tölthet el. Ez a törvény arról biztosít, hogy míg a világ fennáll, nemcsak tavasz és nyár, vetés és aratás, de élet és halál is soha meg nem szűnnek.

... Jogosult hát az élet minden jelenségében ritmusra ismerni és jogosult ritmusról beszélni az összes művészetekben. Mert a ritmus nemcsak hosszú és rövid egységek váltakozása, hanem élet és halál, támadás és elhanyagolás, ellenpármozzanatok váltakozása, hullámszerűség. Minden hullámszerűség, minden ritmus, ahol mozzanatok viszonyát tapasztalhatjuk, mindegy, térben vagy időben fogjuk fel, hiszen tér és idő egyaránt formái a gondolatnak, az élet képének, az életnek. És ezt a hullámszerűséget, a ritmust nem egyféleképpen ábrázolhatjuk. A művész anyaga sokféle, de mindig a ritmus az, ami legbensőbb mondanivalója, az élet végtelen hullámszerűségének valamely egyszeri esete, jelensége. És a ritmust az egyes művészetek igen különböző eszközökkel ábrázolhatják. Nemcsak a vers lüktetése vagy a zene üteme, hanem a vonalak kompozíciója, a színek viszonya, a regény mozzanatainak egymásutánja, egy arc vonásainak az elhelyezkedése, fény és árnyék játéka a tárgyak felületén, drámai személyek egymásmellettsége a cselekmény kereteiben, a tájkép hátterén a hegylátszó égre rajzolódó vonala, mindez és a művészi kifejezési mód megszámlálhatatlan esete: mind, mind ritmus. A művészet az emberi élet legmélyéről fakad: az ember és az élet viszonyának a kifejezése. Ezért minden művészetnek nemcsak egyik eleme, de egyenesen a lényege az, ami a művészetet művészeté teszi, nemcsak a verset versé és a zenét zenévé: a ritmus. Nem kifejezési eszköz a ritmus, hanem a kifejezés tárgya; a ritmus, az élet az, amit a művész kifejezni akar.

Igy nézve, a művészet egész különös méltóságot nyer, így tűnik ki erkölcsi jelleme, mellyel az esztétikai mellett azzal együtt bír, s mellyel fogva a művész erkölcsileg — természetesen nem a filisztermorál ítélőszéke előtt — felelősségre vonható. A művészet az élet ábrázolója, de nem a lapos realizmus

értelmében, hanem úgy, hogy az élet lényegét, az élet ritmusát önti át, rögzíti meg, idézi fel az alkotás ritmusában. Ez az esszenciálás a művészet idealizmusa. És erkölcsi felelőssége abban áll, hogy nem szabad hűtlennek lennie, nem szabad meghamisítania az élet igazi ritmusát. Nem szabad rossz művet alkotnia. A hűség az élet ritmusához: ez a művészet komolyságát jelenti. Ez a kötelezettség teszi a művészi alkotást erkölcsi tetté. Az élet ritmusát az egyes műalkotás ritmusává átömlesztetni: ez az, amire csak az igazi művész képes. Ezért a közbeszédben is öntudatlanul a legnagyobb dicséret a műalkotásra az életszerűség.

A ritmus a létnek és művészetnek egyaránt lényege. Minden műalkotásnak így kozmikus jelentősége van. Az egyetemes lét közvetlensége borzong végig rajtunk a mélységes megrendülésben az igazi művészi szépség láttán; ez szorítja el a szívet és fakaszt megilletődött könnyeket olykor csak egy egyszerű tájvázlat enyhe lankájának vagy pársoros dal könnyű ütemeinek hatására. Maga a ritmus ez a bűvös erő. A hullámozás, a lendülés és lankadás, a támadás és elhanyaglás az élet ritmusának a képe, a levésnek és veszésnek, az életnek és halálnak, melynek véghetetlen hullámozása a szférák édes, andalító zenéje maga. A műremekben — a hindu filozófia terminológiájával élve — a nagy Atman szívének dobogása a ritmus, az ő hatalmas keble dagad és süllyed, amint a végtelen életet lélegzi.

Jóó Tibor.

BÚZA.

A NYÁR végén még ott sárgállott a vetés hatalmas táblákban a földeken, ősszel egyszerre elfogyott mindenütt a kenyér. A tarlók úgy állottak kifosztottan, magukra hagyottan, mint elűzött édesanyák. Szegény asszonyok, gyerekek Istennek terített asztaláról még a morzsát is felszedgették.

Viharfelhőkkel jött az ős, sapka mellé kerültek akkor az őszi rózsák. A gömbakácós kis város ijedt csendben hallgatott a Kriván tövében. Kósza hírek szálltak, mint ökörnyál a mezőn. Befonták a lelkeket, megdermesztették a fájó szíveket. Fáradt volt a lélek, pedig alig pislákol az élet mécsese.

— Átmegek Feriékhez — mondtam az édesanyámnak.

Sokáig álldogáltam délután az ablak előtt, ahonnan a Szilasy rétre lehetett ellátni, meg a poltári sínre, amely éppen a házunk előtt kanyarodott a kisalusi hegy mögé. Fülelem felett kigyúlt a hajnali csillag. Esteledett.

Kint állott édesanyám az ajtóban, amíg átdobogtam a kis fahídon. Láttam még elmosódó alakját, ahogyan ott várt fáradtan, feketében, sötétebben, mint az este.

A hepehupás kapualjban alig pislákoló lámpa sercegett. A falépcsőket már úgy kellett lábbal kikeresni egyenként. A konyhából kiszűrődött a fény, a hűvös, nagy kőkockájú folyosóra.